

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ , ਰਾਮਗੜੀਆ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ)

GURMAT SANDESH

(Monthly News Letter of Ramgarhia Association , Woolwich)

Vol.1

June 2002

No.2

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ
S. Karam Singh Historian

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ।

(1884 - 1930)

ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ , ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲੇ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੌਖਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਆਰੰਭਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ । ਬੀ.ਏ. ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ , ੧੯੦੫ ਵਿਚ ਆਪ , ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ , ਪੈਦਲ ਹੀ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ , ਨਗਰ ਨਗਰ ਜਾ ਕੇ ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਕਲਮ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ । ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜੋਖਮ ਉਠਾ ਕੇ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੱਜਾ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਰਹੇ ਬਿਰਧਾਂ ਤੱਕ ਰਸਾਈ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ।

ਆਪ ਨੇ ਫਾਰਸੀ , ਅਰਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਮੁਤਾਲਿਆ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਟੋਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਿੱਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਬੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕੀਤੀ , ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਮੌਖਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਣਿਤ ਕਰ ਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਲਈ ਕਰਨੀ ਪਈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਰਾਜ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾ ਟਕਰਾਓ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬੇਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਦੱਮ ਕੀ ਹੋ ਸਕਣਾ ਸੀ ? ਸੋ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਛਾਣ ਬੀਣ ਲਈ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਮੁਸਲਮਾਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਣਾ ਪਿਆ । ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ ਨੇ ਕੱਚ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ।

ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ , ਲੰਬੇ ਸਫਰ ਝਾਗ ਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਭੋਸ ਬਦਲ ਕੇ ਜੋ ਅਹਿਮ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ , ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ , ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਆਪ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂਭਿਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਘਟਨਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਉਗੰਠਾਂ ਤੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਨਿੱਠ-ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖ ਦੇਣ ਗੇ । ਪਰ ਲੰਬੀ ਖੋਜ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਤਪਦਿਕ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ , ਅਤੇ ੧੦ ਸਤੰਬਰ ੧੯੩੦ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਮਸਾਲਾ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ , ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਬਾਅਦ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋਈ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਰੀਝ ਵਿਚੋਂ ਰਹਿ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜੋ ਘਾਟਾ ਪਿਆ , ਉਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ।

- ਪੁਸਤਕ ਬਹੁ ਮੁੱਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੇਖ ਵਿਚੋਂ ਧਨਵਾਦ ਸਹਿਤ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਹੁ-ਮੁੱਲਾ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਯੋਗ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਭੁਲਦੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਖ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੇ ਗਏ । - ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਥਾੜ ।

ਕੌਮ ਦਾ ਸਹੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਉਸ ਲਈ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਉਹ ਖਤਰਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। - ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ - ਐਡੀਟਰ ਫਲਵਾੜੀ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ - ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਪਾਦਕ ।

(ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ । ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਪਾਦਕ ਸਨ । ਆਪ ਨੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ । ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਧੇਰਾ ਭਾਗ ੩੧ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਰਚੀ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਤੱਕ ੩੦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਗਾਇਨ (ਕੀਰਤਨ) ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਸਰੰਦਾ ਵਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਬਰੀਕੀਆਂ - ਰਾਗ, ਉਪਰਾਗ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਗ, ਤਾਲ ਤੇ ਘਰ, ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਧੁਨੀਆਂ, ਟੇਕ ਤੇ ਰਹਾਉ, ਲੋਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੇ ਧੁਨਾਂ (ਘੋੜੀਆਂ, ਬਾਰਾਮਰੇ, ਅਲਾਹੁਟੀਆਂ ਸੱਦ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ। ਸਿੱਖ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੈ, ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਭੜਕਾਊ, ਉਕਸਾਊ ਤੇ ਉਤੇਜਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਰਾਗਣੀ ਕੋਟੀ ਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਗਈ । ਰਾਗਾਂ ਦੇ ੩੧ ਸਿਰਲੇਖ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਹਨ ।

ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਧੀ - ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਗਾਇਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੀੜ ਵਿਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਡਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੋਜ ਕੀਤੀ । ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਪਰ ਪਾਠਕ **ਗੁਰਮਤਿ-ਸੰਦੇਸ਼** ਦੇ ਆਗਮੀ ਪਰਿਚਾਅ ਵਿਚ ਇਸ ਅਤੀ ਜਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣਗੇ ।

ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਵੇਚਨ ਦਾ ਸਰੋਤ - ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਬੀੜ ਸੰਪਾਦਕ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ-ਵਿਆਕਰਤੀਆਂ, ਸੰਤ-ਭਗਤਾਂ, ਭੱਟ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ, ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਮ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ। ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਮੂਲ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੀੜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਕਿਉਂਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਮਰਾਠੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਪਨਾਈ ਸਮੁੱਚੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਦੇ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਰੰਗਨ ਵਾਲੀ ਕੇਵਲ ਸੀਮਤ ਰਚਨਾ (ਦੇ ਸ਼ਬਦ) ਬੀੜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਫਾਰਸੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਸਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਫਾਰਸੀ ਰੰਗਨ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ, ਖੜੀ ਬੋਲੀ, ਰਾਜਸਥਾਨੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ (ਤਤਸਮ ਤੇ ਤਦਭਵ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਫਾਰਸੀ ਅਰਬੀ ਤੇ ਤੁਰਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਪੱਖੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹੈ । ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਬਣ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਵਿ ਦੇ ਲੋਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਇਸਤਰਾਂ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਲਭ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੨ਵੀਂ ਤੇ ੧੭ਵੀਂ ਸਦੀ (ਈਸਵੀ) ਦੇ ਉਤਰੀ-ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਅਮੀਰ ਖਜਾਨਾ ਤੇ ਸਰੋਤ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਚੋਣ ਆਪ ਕਰਕੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਤਬ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਉਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ, ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਆਕਰਣਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਤੇ ਲਗ-ਮਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਕੀਤਾ, ਰਾਗ, ਘਰ, ਰਹਾਉ, ਅੰਕ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਗਾਏ, ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੁਕ ਜਾਂ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੂਰਕ ਵਜੋਂ ਟਾਕ ਦਿੱਤਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ਪੰਜਵਾਂ ਦੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਣੀ ਤਤ ਵਖਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੌਮੀਅਤ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਿਸ ਨੈਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਆਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸਤਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ, ਨਹੀਂ ਬਿਗਾਨਾ, ਸਗਲ ਸੀਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ।

ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ ਬੀੜ ਅਦੁੱਤੀ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਦੇਣ ਹੈ ।

(ਪੇਸ਼ਕਸ਼ : ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਖਾਰੂ - ਸਾਰਾਂ ਸੀਮ-ਗੰਜ ਪਰੌਰਕਾ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਨਵੰਤ ਸੰਗਤ)

ਉਹ ਲਿਖਾਰੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਛਡਕੇ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ ਖਿਚਣ ਤੇ ਜੋਰ ਦੇਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।-

- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਬਣਤਰ ।

(ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਧਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਖਾਂਦਰੁਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੋਧਾਂ)

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਹ) ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ - ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਅਨੁਭਵੀ ਦੈਵੀ ਕਵਿਤਾ - ਗੁਰਬਾਣੀ । ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਖਾਸ ਕਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ੬ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕੇਤ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਰੱਬੀ ਨਾਦ ਹੈ, ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਹਉ ਆਪਹੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਭ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ । (ਮ:੫)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਗੁਰ ਮਹਿ ਆਪਿ ਸਮੋਇ, ਸਬਦ ਵਰਤਾਇਆ । (ਮ:੧)

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਬਾਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ, ਤਿਸ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ । (ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ ਮ:੩)

ਇਕਾ ਬਾਣੀ, ਇਕੁ ਗੁਰ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ । (ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੩)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਰੂਹਾਨੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਥਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ । ਦੇਹਧਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਬ-ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸਰਬਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਤੇ ਅਡੋਲ ਅਟੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਬਾਣੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਨਤਾਈਆਂ ਤੇ ਉਪਰ ਹੈ । ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮੇ ਧਾਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਨੈ, ਪ੍ਰਤਖ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ । (ਨਟ ਮ: ੪)

ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ - ਜਦੋਂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਇਤਨੀ ਹੋਣ ਲਗੀ ਤਾਂ ਜਸ ਕੀਰਤਿ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਰਚੀ ਜਾਣ ਲਗੀ । ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :-

ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ । (ਰਾਮਕਲੀ ਅਨੰਦ ਮ:੩)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਦੰਭੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਜਾਣੂ ਸਨ :-

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਣੀਐ

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਰੀਸੇ ਹੋਰ ਕਸੁ ਪਿਰੁ ਬੋਲਦੇ, ਸੇ ਗੁਣਿਆਰ ਕੂੜੇ ਝਤਿ ਪੜੀਐ । (ਵਾਰ ਗਉੜੀ ੪)

ਇਹ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੀਜੇ ਤੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਪਿਛੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁਰੋਹਿਤ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਪੋਤਰੇ ਮਨੋਹਰਦਾਸ ਮਹਿਰਵਾਨ, ਤੇ ਪੜਪੋਤਰੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਪਾਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮ:੬, ਮ:੭ ਤੇ ਮ:੮ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਬਾਣੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਚਯ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । **ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਗੌਰਵ ਅਦੁਤੀ ਹੈ :-**

- * ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਈ ਮੋਚ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ।
  - * ਇਸ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਵਾਧੂ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।
  - * ਇਸ ਵਿਚਲਾ ਨਾਮ-ਸੰਦੇਸ਼ ਸਰਬਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦ੍ਰਿੜਾ ਕੇ ਰੱਬੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਮਹੱਲ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ।
  - * ਜੀਵਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਭਰਮ,ਵਹਮ ਜਾਂ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ - ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਜੋਰ ਹੈ।
  - * ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਪਰਲੋਕ ਜਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸੰਤੁਲਤ ਜੀਵਨ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਗਿਆਨ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ, ਸਰੀਰ ਦੀ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਿਸਤ ਦੀ ਬੇਮਤਲਬ ਨਖੇਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
  - * ਦੈਵੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਚਾਰ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਧਿਆਨ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ
  - * ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਰਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਸੁਹਜਭਰੀ ਸਾਦਗੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਮਨਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਖੋਲਦੀ ਹੈ।
- ਜੇ ਕਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁਖਤਾ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨਕੇ ਅਪਨਾ ਲਵੇ ।**

(ਚਲਦਾ - ਵੇਖੋ ਅਗਲਾ ਅੰਕ)

“ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀ ਐਨਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਏਸ ਐਨਕ ਵਿਚੋਂ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ।”
ਹੈ।” -ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

“ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ।

(ਲੜੀ ਵਾਰ ਲੇਖ - ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੇਖੋ ਮਈ ੨੦੦੨ ਦਾ ਅੰਕ)

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਥਾਂ ਦੀ ਚੋਣ : ਇਤਿਹਾਸ ਪੰਛਿਆਂ ਪੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤ੍ਰਾਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿਛੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ) ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜਾਣੂ ਸਨ , ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ , ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ , ਪਿੰਡ ਤੁੰਗ , ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ , ਗਿਲਵਾਲੀ ਤੇ ਗੁਮਟਾਲਾ ਚਾਰਾਂ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਿਛਾਂ ਦੇ ਘਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਥਿਤ ਢਾਬ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਇਥੇ ਸਵੇਂਛ ਜਲ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸਰੋਵੇਖਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਥਾਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਤੋਂ ੨੫ ਮੀਲ ਦੂਰ ਗੈਰ-ਆਬਾਦ ਸੀ।

ਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ: ਇਹ ਧਰਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਲਕਾ ਪੱਟੀ ਪਰਗਣਾ ਝਬਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। ਪਰ ਆਮ ਗੱਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ , ਸੂਬੇ ਜਾ ਹਾਕਮ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਭੇਟਾ ਲੈਣੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤੁੰਗ , ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ , ਗੁਮਟਾਲੇ ਤੇ ਗਿਲਵਾਲੀ ਚਾਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਾਮਲਾਟ ਸੀ , ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮੁੱਲ ਤਾਰ ਕੇ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਲੈ ਲਈ।

ਮੋਹੜੀ ਗੱਡਣੀ: ਥਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਖੁਦ , ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ , ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖ ਨੀਯਤ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ। ਕੁੱਝ ਮਿਠਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੋਹੜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਗੱਡੀ। ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ **ਤਵਾਰੀਖ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਪੰਨਾ ੪ , ਕਿਤਾਬ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ , **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਹਾਤਮ** ਦੇ ਲੇਖਕ ਕਵੀ ਸੰਤ ਦਾਸ ਛਿਬਰ ਅਤੇ ਡਾ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ - ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਮੋਹੜੀ ਗੱਡਣ ਜਾਂ ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ ਰੱਖਣਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ **ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼** ਦੀ ਲਿਖਤ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ।

ਮੋਹੜੀ ਗੱਡਣ ਦੀ ਮਿਤੀ: ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਹਨ। **ਰਪੋਟ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ** ਦੇ ਪੰਨਾ ੩ ਉਪਰ ੧੩ ਹਾੜ ੧੬੨੧ ਬਿ: (੧੫੬੪ਈ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹੋ ਸੰਮਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗਿ:ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ **ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼** ਦੇ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਮ ੧੭ ਅੰਕ ੫੭ ਵਿਚ ੧੬੨੭ ਬਿ: ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੰਮਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ , ਪ੍ਰੋ:ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ:ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। **ਤਵਾਰੀਖ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਦੇ ਪੰਨਾ ੪ ਉਪਰ ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾੜ ਵਦੀ ਟਿਕਾਦਸੀ ੧੬੨੯ ਬਿ: ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ੧੬੩੧ ਬਿ: ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ੧੬੩੩ ਤੇ ੧੬੩੪ ਬਿ: ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ੧੬੨੧ ਤੋਂ ੧੬੩੪ ਬਿ: ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਮਤ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ੧੩ ਹਾੜ ਵਦੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਸਭ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਨਾਮ ਕਰਣ: ਇਸ ਨਵੇਂ ਨਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੁਢਲਾ ਨਾਮ , **ਚੱਕ** , **ਚੱਕ ਗੁਰੂ** , **ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਕਾ** , **ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ** , **ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ** , ਜਾਂ **ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ** ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕੇ ਇਹ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਚੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ , ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੰਨਿਆ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ **ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਕਾ** , ਜਾਂ **ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ** ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਹੋਣ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਰ ਜਾਂ ਪੁਰਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਤਾ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਨਗਰ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਪ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਹੇਠ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਹੀ ਉਸਾਰਿਆ ਸੀ ,ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ -

ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਆਪਾਰ ਅਰੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ - ਪੰਨਾ ੧੩੬੨ ਅਤੇ

ਰਾਮ ਰਾਜ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਿ ਕੀਨੇ ਗੁਰਦੇਵ - ਪੰਨਾ ੧੭੭

ਕਹਿਣ ਤੇ ਨਾਮ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਗਿ: ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕੇ ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਵਿਚ ਪੰਨਾ ੧੪੧੨ ਉਪਰ ਮ:੧ ਦੇ ਸਲੋਕ , **ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਕਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰੁ** ਤੇ ਬਾਅਦ ਮ:੩ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ ਹੈ: **ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ**। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਤੱਕ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੇ ਕਹਿਰ ਦੀ ਥਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਵੇ ਗਾ , ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਿਫਤੀ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਦਾ ਘਰ ਹੋਵੇ ਗਾ।

(ਚਲਦਾ - ਵੇਖੋ ਅਗਲਾ ਅੰਕ)

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਛੁੱਟ ਗੁਣਕੇ ਤੇ ਪਠ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਉਂਦੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਸਜਣ ਆਪਣਾ ਆਸਨ ਟਿਛਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ। - ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਯਾਦਾ।

Hounslow
4th June 2002

Dear Grandpa,

Sat Siri Akal, we thank you for supplying the first issue of Gurmat Sandesh. It was very interesting to read, especially the English section. The quiz you added at the end was an enjoyable task to complete. 'Introduction to Sikhism' is very informative and we look forward to reading the rest of this series.

Mum read us the Punjabi section and we gained a wider understanding about our Gurbani and the Golden temple. Please ensure that you send us a further five copies for our friends and also to the Gurdwara here in Hounslow.

Good luck for future issues, we will look forward to receiving them every month.

Love Pavan and Sonia.

Secretary: Mr Harbhajan Singh, MA
62, Riverside Road, Ennith, Kent, DA8 1PX
Home Tel: 8 Fax: 01322-406386
Work: 0171-790-8250 or 0171-790-6712, 24hrs

JUNE
28 ~~July~~ 2002

Windsor 15th June 2002

Sardar Pritam Singh Matharu
Editor
Gurmat Sandesh News Letter
Ramgarhia Association
Woolwich

Most respected Matharaji
Sat Sri Akal

Thankyou for mailing me the first issue of the new Punjabi/English
monthly News Letter - Gurmat Sandesh.

I applaud your determination and enthusiasm of upholding and
promoting the values of Sikh faith amongst the members of the
Ramgarhia community especially its youngsters.

Gurmat Sandesh should be the task of a united effort of all
Ramgarhia institutions in this country and not one man alone.

I wish you every success in this new endeavour and assure you of
our support.

Yours truly

Amarjeet-singh Bhamra

International Ramgarhia Convention
PO Box 1
Windsor SL4 4UZ

ramgarhiaconvention@hotmail.com

PS
Kindly find an enclosed donation

Dr. H. S. Ghuman, Col Pritam Singh (Ret.), Mrs Rajni Kaur M. A.

ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜੀਆ ।

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

(ਲੜੀ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵੇਖੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਈ 2002 ਦਾ ਅੰਕ)

ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੭੪੮ ਈ ਨੂੰ ਬਣਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਅਤਿ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ (ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ) ਵੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਲਗੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੂਹਰੀ ਚਾਲ ਚਲ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਗੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਈਚੋਗਿਲੀਏ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੂੰ ਵੱਲੋਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਯਾਦ ਸੀ, ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ। ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਦੀਆਂ ਸਖਤੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਸਮਝੌਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ੧੦੦ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ੬੦ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਲਟਨ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਨਿਯਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜਗੀਰ ਦਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ।

ਉਪੋਕਤ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ, 'ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਉਸਰਣੀਏ - ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ', ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੩੮ ਤੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਨੀਤੀ-ਭਰੀ ਬੋਲਚਾਲ ਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਜਗੀਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਤੋਂ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣ ਲਈ ਨਵਾਬ ਤੋਂ ਮੋਹਲਤ ਮੰਗੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਪਾਸ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਰੱਖਿਆ। ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ ਪੰਥਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪੰਥ ਲਈ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਭ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਸੋ ਪੰਥ ਵਲੋਂ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਵਾਬ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਅਤੇ ਨਵਾਬ ਵਲੋਂ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਜਗੀਰ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ।"

ਅਕਤੂਬਰ ੧੭੪੮ ਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਲੀ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਨੇ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਫੌਜ ਵੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਵੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ੧੦੦ ਸਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਰੋਟੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪਨਾਹ ਲੈ ਲਈ। ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਖ਼ਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸੁਲ੍ਹਾਨਾਮੇ ਦੀਆਂ ਤਿਨ ਗੱਲਾਂ ਮੁੱਖ ਰੱਖਣੀਆਂ ਪਈਆਂ, - ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ, ਦੂਸਰਾ ਮੁਗਲੀਆਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪੁਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਤੀਸਰਾ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਪੁਲਸ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਲ੍ਹ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮਲ੍ਹ ਨਾਲ ਵੀ ਸੁਖਾਵੇਂ ਸੰਬੰਧ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਉਪੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਗਲਬਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਭੁਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਰੋਟੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਕੇ ਉਸਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ।

ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨਾਜ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਅਦੀਨਾ ਬੇਗ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਰਾਮ ਰੋਟੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਲ ਗਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਭੇਜੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, "ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।" ਚਿਠੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਪਰ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਹਮਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਕੌੜਾ ਮਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵੇ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਹਾਕਮ ਸ਼ਾਹ ਨਵਾਜ਼ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਵੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰੇ।

ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਸਿਆਣਪ ਭਰੀ ਯੁੱਧ ਚਾਲ ਦਾ ਸਦਕਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਮ ਰੋਟੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੀ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ ਮੀਰ ਮੰਨੂ ਨੇ ਪੱਟੀ ਪਰਗਟੇ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਲੀਆ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਸਿੰਘ ਫਤਹਿ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ।

ਰਾਮਗੜੀਆ ਬੁੰਗਾ ਸਰਦਾਰ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਸੀ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਮਗੜੀਆ ਮਿਸਲ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਇਥੋਂ ਹੀ ਤੋਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

Mini Encyclopaedia of Sikhism

(We are starting this new series to give easy interpretations about various terms, concepts, places, principles and personages connected with Sikhism. It will not serve as a source book for an in-depth study of any aspect of Sikhism but we hope that it will be able to give lucid and concise clarifications about various aspects of Sikhism for both young and old Sikhs and Non-Sikhs alike. - Editor.)

Adi Granth is the holy book of the SIKHS - a scripture that takes its place alongside the world's greatest scriptures; the first edition of the Adi Granth was scribed by BHAJI GURDAS on the dictation of Guru Arjan Dev ji. It was completed in 1661 B.S. (A.D.1604) and was formally installed in the Golden Temple (Darbar Sahib at Amritsar) in the same year. Bhai BUDDHA was appointed the first Granthi. The second edition was transcribed by Bhai BANNI and the third and the last edition was prepared by Bhai MANI SINGH under the supervision of GURU GOBIND SINGH JI in 1762-63 B.S. (A.D. 1705). The final version which is the authorised version in use at present includes the hymns of Guru TEG BAHADUR.

Adi Granth is a collection of devotional hymns and prayers to the Supreme. It throws light on the path leading to the highest goal of spirituality. In it philosophy is propounded through the songs of love and devotion. The message of love, truth, contentment, humility, fatherhood of God, brotherhood of man, restraints of passions, mercy on living beings, purity of mind and body, search for the self and Higher Soul, equality of man and woman, service to others, liberalism in the matter of food and clothing constitute the main contents of Adi Granth.

While breathing his last Guru GOBIND SINGH JI told his followers that the line of Gurus was to end with him. He ordained the Sikhs to look upon the Adi Granth as their Guru and constant guide. Eversince, the adoration and veneration of Adi Granth is an article of faith with the Sikhs. It is now addressed as Guru GRANTH SAHIB JI.

Adi Granth: Its contributors. It is the only scripture of its kind which contains within its sacred covers the songs and utterances of a wide variety of saints, savants and bards. There are compositions of seven Sikh Gurus, and other saints who had their origin as high-born Brahmins, proud Kshatriyas, lowly Surdas and unlettered Jats. The number of *Shabads* and other compositions contributed by them is as follows:

1. Guru Nanak:- 947;	2. Guru Angad:- 63;	3. Guru Amardas:- 869;	4. Guru Ramdas:- 638;
5. Guru Arjan Dev:- 2312;	6. Guru Tegh Bahadur:- 115;	7. Guru Gobind Singh:- 1 ;	8. Kabir:- 534;
9. Farid:- 123;	10. Namdev:- 62;	11. Ravidas:- 40;	12. Trilochan:- 5;
13. Beni:- 3;	14. Dhanna:- 4;	15. Jaidev:- 2;	16. Bhikhan:- 2;
17. Sain:- 1;	18. Pipa:- 1;	19. Sadhna:- 1;	20. Ramanand:- 1;
21. Parmanand:- 1;	22. Surdas:- 2 ;	23. Sunder:- 6 ;	24. Mardana:- 3;
25. Satta:- 8 ;	26. Bhatts:- 123.		

(Total 5867).

Adi Granth: Its Language. Adi Granth represents devotional poetry of the highest order. The language principally employed is the language of the saints, evolved during the medieval period. It is a language which allowing for variations, enjoyed wide currency in Northern India during the days of BHAKTI MOVEMENT. Its appeal lay in its directness, energy and resilience. Based on the local dialects, it was leavened with expressions from Sanskrit, Prakrit, Persian, Arabic and Marathi etc.

(This series is gratefully taken from the book by H.S.SINGHA published by HEMKUNT PRESS. - Keep reading and collecting to compile your own Mini Encyclopaedia as the contents will be printed alphabetically)

Introduction to Sikhism

Part 2

What are the distinctive features of Sikhism? - Each prophet gives some light and message to the world. Guru Nanak, the Founder of Sikhism, and his nine successors made a distinct contribution to religion and religious thought. Sikhism may be distinguished from other religions from three stand-points : philosophy, community or institution and physical appearance.

From the philosophical stand-point, the contribution of Sikhism may be called *Nam Marg*. Guru Nanak emphasised the need for man's devotion to the Timeless Almighty. He illustrates the attributes of God in his *Mul-Mantra*. He asks man to dedicate himself, day and night to the remembrance of God and His Name.

The Guru also gave to his followers the form of a community with certain institutions such as *Deg*, *Teg* and *Fateh*. By *Deg* is meant the system of Community kitchen (*langar*) maintained by contributions of the Sikhs. Everyone is to donate one-tenth (*Daswand*) of his income. *Teg*, the sword represents power, which was necessary to preserve freedom of religious worship and to end tyranny. For this reason, Guru Gobind Singh gave to God among other names, the name of *Sarabloh* (All Steel) The Sikh believes in God's *Fateh* or victory. His salutation is *Wahe-guruji Ka Khalsa*, *Wahe-guruji Ki Fateh* : the victory is God's and the Khalsa is God's. The Sikh always believes in *Chardi Kala*, (progress and optimism) in the reform and improvement of society, as a continuous process.

Sikhism also believes in discipline. Guru Gobind Singh gave the Sikh a new appearance and administered to him the Baptism of the Sword. He infused in him a spirit of fearlessness and a belief in his own invincibility and told him to maintain the five symbols (*Kakars*) each beginning with the letter K (*Kesh*, *Kirpan*, *Katcha*, *Kanga*, *Kara*, - *Hair*, *Sword*, *Underwear*, *Comb*, *Bracelet*)

Another tenet of Sikhism is humility (*Garibi*). The Guru asked their followers to regard themselves servants of the *Sangat* (congregation). The tenth Guru, after administering his new baptism to the five chosen ones, asked them on bent knees and with folded hands, to administer baptism (*Amrit*) to him. In the entire human history, there is no other case of a Guru kneeling before his followers.

Is Sikhism suited to the conditions of the modern society? - The principle of " the survival of the fittest", is applicable as much to religion as to communities or people. Those faiths which cannot meet the challenge of their time or the new conditions in society are likely to suffer eclipse.

Sikhism however is suited to the needs of modern life. It believes in the individual and his right to develop his personality to the maximum extent possible. According to Guru Nanak, every man has power or merit; he is a part of the divine. He is not a useless weakling, a mere product of the chain-reaction of *Karma*. The Sikh is essentially a man of action, with an overwhelming sense of self-reliance. He should invoke the Guru's Blessing at every step in his life and ask for His Divine Favour or Grace.

Sikhism is both modern and rational. It does not foster blind faith. Guru Nanak exposed the futility of meaningless ritual and formalism. He questioned the superstitious practices of his time and he brought about a revolution in the thinking of his people.

(contd. on next page)

(contd. from previous page.)

Sikhism rejects all distinctions of caste and creed. It stands for the ' Fatherhood of God and the Brotherhood of man'. It believes in a casteless, egalitarian society which guarantees equal rights to women. At a time when woman was regarded inferior to man, Guru Nanak placed woman on high pedestal: "Why call her inferior, who gives birth to kings?"

An important aspect of modern society is belief in democracy. The welfare of man is best secured by his elected representatives. The principle is the guiding rule of the Khalsa, which entrusts all decisions to elected Five Sikhs.

Sikhism also believes in the concept of a socialistic pattern of society. Man's responsibility to society lies in taking his contribution to social welfare as a sacred duty. The gulf between the more fortunate and the less fortunate has to be bridged. The Guru instituted the Temple of Bread (*Langar*) to break the caste system. This is a good example of true democracy in daily life.

Sikhism is thus distinct from other religions and has something new to offer to man.

Is Sikhism a faith of hope and optimism ? - Yes, the Gurus prescribed the sovereign remedy of " The Name" as the panacea for all mortal ills. While some religions condemn men as miserable sinners destined to damnation and the unending fire of hell, Sikhism believes that there is hope even for the worst man. Koda the cannibal, and Sajjan the thug, were reclaimed to good life by Guru Nanak with the gift of *Nam*.

All is never lost. If man realises his mistakes and shifts the centre of his life from the lower self to the higher self, he can attain to the highest goal. But this change comes through an understanding of the Guru's word (*bani*) and God's Grace. In moments of crisis, even the most pious and virtuous of men may succumb to temptation. Undoubtedly, evil and sorrow test the mettle of man, but his true support through all his trials is his faith in God and prayers for His Grace.

Sikhism is a practical religion. It shows mankind how to live a worthy and useful life in the world. It teaches him how to face and overcome evil through selfless service, devotion to duty. Man can work his way to self-realisation. If he trusts in God, feels that he is with Him, and that He will guide him to his goal. When a Sikh has to face trial and torture when everything seems lost, he prays for Divine guidance from his scripture, *Guru Garanth Sahib*, and bears all difficulties with faith and fortitude. *Gurbani* (The Guru's word or Holy Spirit) affords him true solace and enables him to accept the Divine will (*Hukam*) patiently. He prays in a spirit of dedication and not with the expectation of reward. A true Sikh never despairs even in the most adverse circumstances. He feels that he is in the company of the Guru, this gives him strength and he can then face every crisis with courage and an unshakable faith in God and the Guru.

Sikhism is suited to the challenges of the modern age. Mr Bunker, ex-ambassador of USA to India, and a Christian, once said, " The Cardinal principles of Sikhism are very much akin to my own religion. It is a religion for our time." As pointed out by Dr. Arnold Toynbee, " In the coming religious debate, the Sikh religion and its scripture the *Adi Granth*, will have something of special value to say to the rest of the world."

(This series - Introduction to Sikhism - is gratefully taken from the book of same title by late Gobind Singh Mansukhani)

Who wants to be a Guru's learned Sikh?

(A general knowledge quiz on Sikhism - Part 2)

From the following list please arrange the names of the Gurus in their correct sequence and write the full names in the space provided ; and indicate in brackets the two martyr Gurus and the Child Guru:

Guru Granth Sahib ji, Guru Har Rai ji, Guru Teg Bhadur ji, Guru Hargobind ji, Guru Angad Dev ji, Guru Nanak Dev ji, Guru Gobind Singh ji, Guru Amardas ji, Guru Sri Harkrishan ji, Guru Arjan Dev ji, Guru Ramdas ji

1 Guru Nanak Dev ji. 2.....3.....4.....
5.....6.....7.....8.....
9.....10.....Present Guru.....

Panj Piaras : *Panj Piaras* literally meaning the five beloved ones were the first five Sikhs to be initiated into the new KHALSA order by Guru Gobind Singh ji on the first of *Baisakh* 1756 B.S. (A.D. 1699) Please write in correct sequence their names and names of places from where they came.

1.....2.....3.....4.....5.....
...../...../...../...../.....

Five Takhts of the Sikhs: Takhts which literally means thrones is the name given to Sikh shrines which have acquired a special significance for the Sikhs. These are seats of religious authority, and in the past, many decisions of far-reaching importance concerning the religious and social life of the Sikhs have been taken at these centres. Below we have given the names of the places and the Provinces where they are established. Please write the names of the Takhts next to them.:

Location.	Name of the Takht.
1. Amritsar - Panjab.	.....
2. Patna Sahib - Bihar	.....
3. Anandpur Sahib - Panjab	.....
4. Nandher - Maharashtra	.....
5. Sabo ki Talwandi - Panjab	.....

Answers to the quiz will be published in next issue.

News letter compiled and Edited by Pritam Singh Matharu for and on behalf of
Sri Gurdwara Sahib , Ramgarhia Association, Masons Hill , Woolwich,S.E.18